

МИЛЕНА КУЛИЋ

УМИРАЊЕ ЛАВА: ПРИЧЕ И ФУСНОТЕ ЗОРАНА ЂЕРИЋА

*И крикнуо сам у тамно свињање, јер је дојрла до мене торка истина,
да ја као краљ чешких комичара моју да идем са овом причом до аконџацију
код издавача, али не више до издавачке куће „Писац”, нешто до саме централе,
значи не до смрти, већ до њакла,
где ћу сам себе испећи збој осећања кривице и срамоте,
који ће ме праћити до вечности...
до самој срца зајонейних послидица.*

Епилог Бохумила Храбала (1914–1997)

Приче о Зорану Ђерићу (1960–2024) живе у траговима његовог рада и утицаја на културу, књижевност и људе с којима је делио своје визије. Његова добра дела нису тражила пажњу – она су остајала записана попут фуснота, али таквих фуснота које су осветљивале наслове капиталних подухвата у свима који су имали прилику да разговарају са њим. Његов допринос није био само у делима, већ и у начину комбиновања дубоког разумевања културе, књижевног, песничког и позоришног наслеђа и животне тихе радости која се огледала у свакој речи, подухвату и идеји. Са Ђерићем, разговор је био више од размене речи – то је био сусрет идеја, смисла и енергије која подстиче на стварање. Први посао у струци добила сам захваљујући Зорану Ђерићу, који је тада био уредник часописа *Сцена*. Позвао ме је да пишем за *Билтен Стеријиној њозорја* о Позорју младих, као замена за једну трудницу, отварајући ми врата света позоришта и књижевности. Тај позив није био само прилика за професионални развој, већ и устаљивање дубоке и трајне љубави према позоришту и драмској уметности. Његово поверење у младе ауторе, његов суптилан начин да усмери,

охрабри и инспирише, оставили су неизбрисив траг у мом професионалном и личном животу. Годину дана касније, 2017. године, на промоцији моје прве књиге о позоришту, *Летј Минервине сове*, говорио је у Бачком Добром Пољу, нашем родном месту, а неколико година касније, 2024, рецензирао је књигу *Позоришне њриче: од средњеј века до дубровачке драме*. Захваљујући таквој подршци, позориште и књижевност за мене су постали више од предмета истраживања – постали су простор у којем се преплићу страст, критичка мисао и дубоко поштовање и љубав према култури. Претходних седам година имали смо прилику да сарађујемо на најразличитијим пројектима и манифестацијама које су обележиле културни живот Новог Сада. Заједно смо радили на манифестацији „Дани Милоша Црњанског”, *Зборнику Мајице српске за славистику*, учествовали на заједничким песничким програмима и водили бројне разговоре о позоришним представама и прочитаним књигама. Памтићу сваки разговор као дијалог из незавршене представе о Чарноку, стрпљењу и миру. Памтићу посебно наш последњи, на раскрсници Булевара Михајла Пупина и Народних хероја, који никако није могао да се заврши, након сусрета у Друштву новосадских књижевника.

Прва књига прозе, *Портретј њесника као умирућеј лава: њриче и фуснојје* (Агора, 2021), открива другачијег Зорана Ђерића, који захтева пажљиво ишчитавање. Он успоставља поетички дијалог са песничким књигама и критикама и студијама, као и са путописима које је повремено објављивао у дневној штампи. Анегдотско обликовање тзв. „мушке приче” Ђерићу је служило као трострука одбрана од стварности: „То је могло да буде нека врста путописа, али, ипак то није био. Пет година касније, искористио сам га да напишем песму. А сада, чини ми се, да би то могла да буде прича.” Ове приче стваране су више од тридесет година, као синтеза разноврсних искустава, сусрета, разговора, сећања, прочитаних књига и путовања – од Пољске, преко Аустралије, до Јужноафричке Републике и даље. Сви догађаји се заснивају на истинитим причама које само делују невероватно. У свакој причи је позиција наратора другачија, иако су ове анегдотске приче уједначене према интертекстуалном умрежавању стварног и фикцијског, измишљеног и доживљеног. Најстарија прича у књизи написана је 1986. године („Портрет песника као умирућеј лава”). Свака прича има трагичан крај („ако не сузе, онда нам остављају велику кнедлу у грлу”), иако све говоре о животу, на различите начине. Друштвене околности и изазове савременог света Ђерић пореди с глиомом – тумором који се тихо развија у ћелијама мозга и кичмене мождине, упоран

и готово неизлечив. Ипак, Ђерић верује да регенерацију, попут обнове ћелија, омогућавају књижевност и везе које се успостављају унутар светске литературе. Он у књизи *Порџреџ њесника као умирућеџ лава* осликава ширину и дубину својих интересовања, која се протежу од теоријских разматрања поезије и позоришних постулата, преко приче-студије о самоубицама у чешкој књижевности, до разматрања Достојевског у тамници као симбола уметника у борби са сопственим демонима. Његова разматрања укључују и дубоко личне и емотивне теме, попут тумора мозга и грла, које се преплићу са општим питањима о човеку и књижевности као уточишту. Посебно су занимљива његова сећања на последње тренутке Мике Антића и промишљања о новомовору, као и његова враћања ликовном и прозном делу Бруна Шульца. Својом љубављу према чешкој, пољској и руској књижевности Ђерић је објединио књижевне утицаје који обликују модерну осећајност. Његово дело прожето је духом превођења и препева, који превазилазе језичке границе и обједињују светску књижевност. Кроз осврт на филм као медијум и различите ликовне и књижевне аспекте, Ђерић повезује различите уметничке форме, увек трагајући за дубљим истинама о животу и смрти. Ова књига, изванредна по својој разноликости и дубини, не само да реконструише Ђерићев интелектуални портрет већ пружа и драгоцен увид у савремене теме о којима тек треба размишљати. У Ђерићевом делу књижевност постаје средство превазилажења граница – личних, географских и филозофских – остављајући трајан траг у свету уметности и идеја. Најбољи начин да се закључи текст о књизи *Порџреџ њесника као умирућеџ лава* јесте управо речима из ње, које на посебан начин осликавају лик и дело самог аутора: „Јунак ове приче, да је жив, волео би да је остао у фусноти”, тврди један заједнички пријатељ. Али ја нисам сигуран да је тако. Сматрам да је он одувек, значи, за живота, али и постхумно, желео да буде јунак приче.”

У књизи *Поезија као сеизмоџраф: џовори и џоџовори* (Агора, 2019) Зоран Ђерић се представља као проницљиви критичар савремене поезије, истражујући дубоке и сложене релације између стварности и поетског језика. У овој збирци есеја и критичких текстова Ђерић анализира улогу поезије као осетљивог инструмента који реагује на друштвене и културне потресе, нудећи нове перспективе за разумевање уметничког израза у контексту савременог света. Посебан акценат ставља на еволуцију поетског језика, истражујући како савремена поезија успоставља дијалог са традицијом, а истовремено послушкује пулс савремености. Књига промишља будућност поетског језика у свету убрзаних промена,

питајући се како поезија може да остане релевантна у времену када се језик све више потчињава функционалности и губи своју симболичку дубину. Ђерић не само да указује на изазове са којима се поезија суочава већ и сугерише могуће путеве за њено ослобађање и обнављање, чинећи ову књигу значајним прилогом теорији и критици поезије. *Поезија као сеизмограф* истиче се као књига која спаја теоријски увид и критичко размишљање о поетским световима бројних савремених аутора. Ђерић у својој анализи истиче рад и поетике песника као што су Душан Матић, Душан Васиљев, Јован Дунђин, Душко Труфуновић, Стеван Пешић, Ранко Рисојевић, Перо Зубац, Тања Крагујевић, Ђорђе Сударски Ред, Војислав Деспотов, Селимир Радуловић, Симон Грабовац, Небојша Деветак, Иван Негришорац, Ђорђе Кубурић, Ненад Шапоња и Борис Лазић, чиме обухвата широк спектар савремених песника који обликују поезију данашњице. Ђерићев критички приступ не само да истражује поетске технике и концепте који дефинишу дела ових аутора већ и анализира њихов однос према друштвеним и културним токовима. Ова књига тако представља значајан допринос разумевању савремене поезије и њених могућности да одржи своју релевантност у времену брзих и дубоких промена. Иако живимо у *оскудно доба*, Ђерић истиче да се „од поезије, као ни од уметности, не сме и не може одустати, јер живот без тога једноставно не би имао смисла”. Он појашњава да поезија даје смисао нашој егзистенцији у непоетској свакодневици, у хаосу личних и друштвених односа, у забораву људских вредности и изазовима савременог живота. Писање, али још више читање и изговарање појединачног стиха, за Ђерића представљају тренутке спасења: они су као узимање даха у загушљивом простору, као кап воде у пустињи, као зрак светла у помрчини. Овај став о поезији као кључној компоненти људске егзистенције, која одржава људски дух у временима изазова, чини основну нит у Ђерићевом критичком и књижевном промишљању, које чини дубоко људским и трагичним, али исто-ремено и непоколебљиво оптимистичним.

Иако се у овом тренутку осврћемо на две књиге Зорана Ђерића, наставићемо да читамо и пишемо о његовом делу, о човеку снажног и нежног карактера, са изразитом осетљивошћу према славистичким, позоришним и песничким темама. Његова подршка младим ауторима била је континуирана и конструктивна, а разговори с њим допринели су дубоком разумевању кључних аспеката књижевности и културе. Ђерић је својим радом и појавом оставио неизбрисив траг у српској књижевности и позоришту, а његова посвећеност и људска топлина били су истинска инспирација

многима. Као човек који је владао бројним језицима, знао је да најважнији језик остаје језик љубави, што је потврдио и кроз своје стихове:

Чије год језике да говорим,
ако језиком љубави не уmem
да зборим, онда сам нем –
као звоно без језичка, као
прапорац из кога је испала
куглица, па не звечи.